OTMLARDA YOSHLAR LIDERLIGINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI

Ashurova Oygul Anvarjonovna
p.f.b.f.d. (PhD), inklyuziv ta'lim kafedrasi katta o'qituvchisi
Abdullayeva Kumush Sherqo'ziyevna– Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarning liderlik sifatlarini takomillashtirishning pedagogik texnologiyasi yoritilgan. Texnologiyaning nazariy asoslari, bosqichlari, metod va vositalari hamda samaradorlik mezonlari tizimlashtirilgan. Kitobxonlik va axborot-resurs markazi imkoniyatlaridan liderlikni rivojlantirishda foydalanish yo'llari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: liderlik, talaba-yoshlar, pedagogik texnologiya, transformatsion liderlik, trening, keys-stadi, mentorlik, kitobxonlik, refleksiya.

Аннотация. В статье раскрыта педагогическая технология совершенствования лидерских качеств студенческой молодёжи в вузах. Систематизированы теоретические основы, этапы, методы и средства технологии, а также критерии её эффективности. Показаны пути использования чтения и возможностей информационно-ресурсного центра в развитии лидерства.

Ключевые слова: лидерство, студенческая молодёжь, педагогическая технология, трансформационное лидерство, тренинг, кейс-стади, наставничество, чтение, рефлексия.

Abstract. The article presents a pedagogical technology for improving the leadership qualities of university students. It systematizes the theoretical foundations, stages, methods, tools and effectiveness criteria of the technology, and shows how reading and the information-resource centre can be used to develop leadership.

Keywords: leadership, university students, pedagogical technology, transformational leadership, training, case study, mentoring, reading, reflection.

Kirish

Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayonida tashabbuskor, mas’uliyatli va jamoani ergashtira oladigan yosh kadrlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Oliy ta’lim muassasalari (OTM) bunday yoshlarni tarbiyalashning asosiy maskani hisoblanadi. Ammo amaliyotda liderlik ko‘pincha talabalar tashkilotlaridagi lavozim bilan cheklanib, tizimli pedagogik jarayon sifatida tashkil etilmaydi. Natijada talabalarning faqat kichik qismi liderlik tajribasini oladi.

Mazkur masalaning huquqiy asosini «Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida»gi Qonun (O‘RQ-406, 2016), «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi» (PF-5847, 2019), «Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi» (PF-60) va «O‘zbekiston – 2030» strategiyasi (PF-158) tashkil etadi [1–4]. Prezidentning 2026-yil 15-yanvardagi «Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va aholi o‘rtasida kitob o‘qishga qiziqishni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-9-son qarori esa 2030-yilgacha aholida yiliga kishi boshiga o‘rtacha 10 ta kitob o‘qish maqsadini belgilab, tashkilotlarda «Kitob burchaklari» va oylik «Kitob o‘qish soati»ni joriy etdi [5]. Mutolaa madaniyati liderning fikrlash doirasi va nutq madaniyatini shakllantiruvchi muhim omil bo‘lgani uchun bu qaror liderlikni rivojlantirishga ham bevosita daxldor.

Maqsad – OTMlarda yoshlar liderligini takomillashtirishning pedagogik texnologiyasini ishlab chiqish va nazariy asoslash.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

V.P. Bespalko pedagogik texnologiyani oldindan loyihalangan va kafolatlangan natijaga olib keluvchi o‘quv-tarbiya jarayoni sifatida ta’riflagan [6]. Demak, liderlikni rivojlantirish ham aniq maqsad, diagnostika, izchil bosqichlar va baholash mezonlariga ega texnologiya shaklida qurilishi lozim.

B. Bass va B. Avolio transformatsion liderlik nazariyasida liderning to‘rt xususiyatini ajratgan: ideal ta’sir, ilhomlantiruvchi motivatsiya, intellektual rag‘batlantirish va individual e’tibor [7]. **J. Kuzes va B. Pozner** liderlikning besh amaliyotini – namuna ko‘rsatish, umumiy maqsadni ilhomlantirish, jarayonga shubha bilan qarash, boshqalarga harakat imkonini berish va qalbni rag‘batlantirishni asoslab, uni talabalar uchun maxsus so‘rovnoma (Student LPI) bilan o‘lchash usulini yaratgan [8].

S. Komives va hammualliflari liderlikni lavozim emas, har bir talaba rivojlantira oladigan munosabatlar jarayoni deb talqin etadi [9]. **D. Koulb**ning tajribaviy o‘qitish sikli (aniq tajriba → refleksiya → umumlashtirish → faol sinov) liderlik ko‘nikmalarini amaliyot orqali egallash mexanizmini tushuntiradi [10]. **D. Goulman** esa samarali liderlikning asosini emotsional intellekt – o‘zini anglash, o‘zini boshqarish, motivatsiya, empatiya va ijtimoiy ko‘nikmalar tashkil etishini ko‘rsatgan [11].

Metodlar: ilmiy-nazariy manbalar va normativ hujjatlar tahlili, qiyosiy tahlil, pedagogik modellashtirish, umumlashtirish.

Muhokama va natijalar

1. Talaba liderligining tarkibiy qismlari

Tahlil asosida talaba liderligi to‘rt tarkibiy qismdan iborat deb qaraldi: motivatsion (yetakchilikka intilish, mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish), kognitiv (liderlik nazariyasi, tanqidiy va strategik fikrlash), kommunikativ (notiqlik, muzokara, jamoada ishlash, empatiya) va faoliyat (tashabbus ko‘rsatish, loyihani boshqarish, qaror qabul qilish). Texnologiya shu to‘rt qismning barchasini birgalikda rivojlantirishga qaratiladi.

2. Liderlikni takomillashtirish texnologiyasining bosqichlari

Taklif etilayotgan texnologiya besh bosqichdan iborat (jadval).

Jadval. OTMlarda yoshlar liderligini takomillashtirish texnologiyasi

Bosqich	Maqsad	Metod va vositalar
1. Diagnostik	Talabalarning liderlik salohiyati va qiziqishlarini aniqlash	So‘rovnomalar (Student LPI), test, suhbat, kuzatish; individual rivojlanish rejasi
2. Motivatsion-nazariy	Liderlikka ichki ehtiyoj va nazariy bilim shakllantirish	Interfaol ma’ruzalar, muvaffaqiyatli yetakchilar bilan uchrashuvlar, liderlikka oid kitoblar mutolaasi va muhokamasi
3. Amaliy-trening	Kommunikativ va boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirish	Treninglar, keys-stadi, debat, rolli o‘yinlar, «Aqliy hujum», notiqlik klubi
4. Loyihaviy-faoliyat	Real vaziyatda liderlik tajribasini egallash	Ijtimoiy va ta’limiy loyihalar, talabalar kengashi, volontyorlik, mentorlik, rollarni navbat bilan berish
5. Refleksiv-baholovchi	Natijani baholash va keyingi rivojlanishni rejalashtirish	Refleksiv kundalik, portfolio, qayta so‘rovnoma, o‘zaro baholash, mentor fikri

Texnologiyaning o‘ziga xosligi shundaki, bosqichlar Koulb sikli asosida takrorlanib boradi: talaba loyihada olgan tajribasini tahlil qiladi, xulosa chiqaradi va keyingi, murakkabroq vazifada qo‘llaydi.

3. Kitobxonlik va ARMning liderlikni rivojlantirishdagi o‘rni

OTM axborot-resurs markazi (ARM) texnologiyaning motivatsion-nazariy va refleksiv bosqichlarida muhim vosita hisoblanadi. Liderlik, psixologiya, tarix va buyuk shaxslar hayotiga oid kitoblar talabada namuna olish, strategik fikrlash va nutq

madaniyatini rivojlantiradi. ARM qoshida «Yosh lider kitobxonlar klubi» tashkil etilib, har oy bitta asar muhokama qilinishi, klub yig‘ilishlarini talabalarning o‘zi navbat bilan boshqarishi taklif etiladi. Bu PQ-9 qarorida belgilangan «Kitob o‘qish soati» va «Kitob burchaklari» talablari bilan uyg‘unlashadi hamda talabaga ham kitobxonlik, ham tashkilotchilik tajribasini beradi.

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun bu texnologiya ayniqsa muhim: bo‘lajak o‘qituvchi sinf jamoasining birinchi yetakchisi hisoblanadi. U talabalik davrida egallagan liderlik va kitobxonlik tajribasini kelajakda kichik yoshdagi o‘quvchilarga o‘tkazadi.

4. Samaradorlik mezonlari

Texnologiya samaradorligini baholash uchun quyidagi mezonlar taklif etiladi: liderlik sifatlari darajasining o‘sishi (Student LPI bo‘yicha dastlabki va yakuniy natijalar); talabalar tashkilotlari va loyihalarida faol ishtirok etgan talabalar ulushi; talabalar tashabbusi bilan amalga oshirilgan loyihalar soni; o‘qilgan va muhokama qilingan kitoblar soni; talabalarning o‘z-o‘zini baholash va refleksiya natijalari.

Xulosa

OTMlarda yoshlar liderligini takomillashtirish tasodifiy tadbirlar emas, balki aniq maqsad, bosqichlar, metodlar va baholash mezonlariga ega pedagogik texnologiya asosida amalga oshirilishi lozim. Taklif etilgan besh bosqichli texnologiya diagnostikadan refleksiyagacha bo‘lgan jarayonni qamrab olib, talabalarning motivatsion, kognitiv, kommunikativ va faoliyat komponentlarini birgalikda rivojlantiradi. Kitobxonlik va ARM imkoniyatlaridan foydalanish esa liderlikni ma’naviy-intellektual jihatdan boyitadi. Shu asosda quyidagilar taklif etiladi:

1. OTMlarda «Liderlik asoslari» tanlov fani yoki fakultativ kursini taklif etilgan texnologiya asosida joriy etish.
2. Har bir fakultetda talabalar liderlik salohiyatini yiliga ikki marta diagnostika qilib borish.
3. ARM qoshida «Yosh lider kitobxonlar klubi»ni tashkil etib, uni PQ-9 qarori doirasidagi tadbirlar bilan bog‘lash.
4. Magistrantlar va katta kurs talabalarini kichik kurs talabalariga mentor sifatida jalb etish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining «Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida»gi Qonuni. 14.09.2016, O‘RQ-406.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi Farmoni. 08.10.2019, PF-5847.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni. 28.01.2022, PF-60.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni. 11.09.2023, PF-158.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va aholi o‘rtasida kitob o‘qishga qiziqishni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Qarori. 15.01.2026, PQ-9. // https://lex.uz/uz/docs/7997384

6. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989.

7. Bass B.M., Avolio B.J. Improving Organizational Effectiveness through Transformational Leadership. – Thousand Oaks, CA: Sage, 1994.

8. Kouzes J.M., Posner B.Z. The Student Leadership Challenge. – San Francisco: Jossey-Bass, 2008.

9. Komives S.R., Lucas N., McMahon T.R. Exploring Leadership: For College Students Who Want to Make a Difference. – San Francisco: Jossey-Bass, 1998.

10. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984.

11. Goleman D. What makes a leader? // Harvard Business Review. – 1998. – Vol. 76(6). – P. 93–102.